

Таким чином, здатність протистояти ризикам відмивання коштів значною мірою визначається надійністю банків, що у свою чергу залежить від обсягу та структури власного капіталу. Аналіз динаміки та структури власного капіталу банків України протягом 2016-2017 рр. показав, що не зважаючи на ліквідаційні процеси та значні збитки, продовжується приплив капіталу до банківської системи.

За результатами аналізу виявлено, що станом на початок 2017 року 10 % банків України мали високий рівень надійності та відповідно меншою мірою наражалися на ризик відмивання коштів; 64 % банків характеризувалися середнім рівнем надійності та відповідно, ризику; 26 % банків знаходилися під значною загрозою проявів ризику відмивання коштів.

2.2. Ризики використання електронних активів та неприбуткових організацій для відмивання коштів за міжнародними стандартами

Прийняття нових міжнародних стандартів FATF (2012) передбачають перехід на РОП щодо боротьби з ВК/ФТРЗ. Відповідно до Стратегії розвитку системи запобігання та протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення на період до 2020 року, затвердженої КМУ, передбачено удосконалення форм та методів РОП у сфері фінансового моніторингу. Поява нових загроз щодо застосування криптовалют для «відмивання» коштів потребує додаткового дослідження щодо самої суті криптовалют та їх використання у протиправній діяльності.

Розробка теоретичних положень та практичних рекомендацій із визначення можливості використання криптовалют для «відмивання коштів» є важливою метою при формуванні РОС ПВК/ФТРЗ.

За ст.14 Закону [302] регулюється інформація, яка супроводжує переказ коштів або віртуальних активів. Фінансова установа з переказу коштів/СПФМ, що надає послуги переказу коштів отримувачу,

повинен запровадити процедури на основі РОП щодо прийняття рішення про здійснення, відхилення чи зупинення переказу коштів, що не містить інформації, передбаченої системою фінансового моніторингу.

Якщо фінансова установа з переказу коштів під час отримання переказу виявив факт відсутності даних про платника (ініціатора переказу) та/або отримувача, або такі дані заповненні з використанням символів, що не допускаються правилами відповідної платіжної системи, фінансова установа з переказу коштів має ухвалити рішення на **основі РОП** щодо відхилення такого переказу або подання запиту на отримання необхідної інформації до чи після здійснення переказу коштів.

Економічна суть та правовий статус криптовалют є дискусійними. В залежності від країни, криптовалюти розглядаються як платіжний засіб, особливий товар, нематеріальний актив, можуть мати обмеження в обігу та ін.

В Україні відповідно до Закону України «Про платіжні системи і переказ коштів в Україні» [319] значення криптовалюти як валюти не визначено. Засобом набуття криптовалюти може бути майнінг, який є технологією створення нових блоків у блокчейні, яка забезпечує функціонування таких систем, за що творці нагороджуються деякою кількістю криптовалюти. Новим є те, що 2018 року урядовий комітет КМУ підтримав рішення доповнити Класифікатор видів економічної діяльності (КВЕД) пунктом майнінг [226], як діяльність з підтримки функціонування розподіленої бази даних. Отже, це може стати початком формування системи контролю за виробленням і обігом криптовалюти в Україні.

Ревізування майнінгу є важливим заходом попередження ризику застосування для майнінгу будь-яких комп'ютерів, зокрема, державних установ. Прикладом може бути те, як вірус примусив комп'ютери майніти криптовалюту. Ним заражені 4200 сайтів, які належали державним установам США і Великої Британії [358]. Вірус через майнінг «відмивав» гроші для хакерів. Керівництво ФРС США заявили про те, що цифрові валюти, «такі як біткоіни», становлять загрозу для фінансової стабільності в подальшому.

Питання щодо можливості використання криптовалют для «відмивання» коштів та фінансування тероризму має різні точки зору в Європі. Основні міжнародні організації, які розробляють принципи і стандарти для результативного здійснення політики протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, зокрема, Європол, стверджує, що 3–5 % з 100 мільярдів фунтів стерлінгів з нелегальних джерел відмивається в Європі, торгуючи криптовалютами [32]. Глава Європолу підкреслив, що для вирішення цієї проблеми потрібна тісна співпраця регуляторів ринку та лідерів галузі. Наприклад, у Польщі основні фінансові регулятори КФН і НБП запустили попереджувальну кампанію проти ризиків інвестування в крипто валюти, стверджуючи, що віртуальні «валюти» не випускаються, та не гарантуються центральним банком та не є законним платіжним засобом [63]. Також Бюро з питань конкуренції та захисту прав споживачів виступило із заявою щодо попередження від шахрайства і «альтернативних» інвестицій, які можуть використовувати схеми моделі піраміди, в тому числі інвестиції в криптовалюту. У польській правовій системі відсутні правила щодо криптовалют. У польському парламенті 2018 року відбулося перше читання урядового законопроекту про зміни щодо протидії відмиванню грошей і фінансуванню тероризму, який був першим в польському законодавстві щодо визначення віртуальної валюти.

Побіжно, навіть ЦБ РФ попереджає, що, використовуючи криптовалюту, можна мимовільно стати співучасником «відмивання» грошей [246].

Банк Таїланду заборонив банкам будь-які операції з криптовалютами [355], а також заборонив рекомендувати своїм клієнтам використовувати її як інвестиційний інструмент. Регулятор пояснив ці обмеження тим, що криптовалюти можуть бути використані для фінансування тероризму та «відмивання» коштів.

Інша точка зору європейського дослідника – британської фірми Elliptic, яка відстежувала біткоїн-транзакції у період 2013-2016 рр., які пов'язані з кримінальними адресами. За їх оцінкою вони склали лише 1 % від усіх транзакцій на біткоїн платформах. Між тим, дослідники звернули увагу регуляторів на біткоїн-міксері.

Більшість критеріїв ризику легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом або фінансування тероризму, залишаються неформалізованими і невизначеними.

Після прийняття оновленого 2014 року Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» [303] Мінфін України наказом № 584 від 08.07.2016 затвердив Критерії ризику легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму та фінансування розповсюдження зброї масового знищення.

Оцінювання ризику клієнта відбувається за такими критеріями: географічним розташуванням держави реєстрації клієнта, типом клієнта, видом товарів та послуг, які клієнт отримує від суб'єкта первинного фінансового моніторингу. Бажано внести доповнення щодо врахування ознак ризику використання операцій з криптовалютами. Це пов'язано з підвищеним ризиком їх використання для фінансування тероризму, що викрито СБУ як механізм грошових переказів на окуповані території на заборонені електронні гаманці невстановлених осіб поза митним контролем [345].

Щодо застосування РОП у запобіганні використанню неприбуткових організацій для «відмивання» коштів та фінансування тероризму слід зазначити, що безпека здійснення господарської діяльності є нагальним прагненням всіх підприємців, між тим рівень ризику щодо «відмивання коштів» та фінансування тероризму постійно зростає. НБУ за 2017 рік направив правоохоронцям інформацію про підозрілі операції клієнтів 41 банку, серед яких великомасштабні фінансові операції клієнтів трьох банків на загальну суму понад 200 млн грн, 28 млн дол. США та 7 млн євро [292]. У цей же рік банки надали до Держфінмоніторингу України інформацію про понад 7,9 млн фінансових операцій, які підлягали фінансовому моніторингу, що на 25 % більше аналогічного періоду 2016 року (понад 6 млн). У третьому кварталі 2018 року Держфінмоніторингом отримано та оброблено 2 697 216 повідомлень про фінансові операції, що підлягають фінансовому моніторингу, що більше на 28,42 % порівняно з

аналогічним періодом 2017 року [350]. Найбільш активними в системі звітування, в розрізі суб'єктів первинного фінансового моніторингу, є банки, які надсилають основну частину повідомлень про операції, що підлягають фінансовому моніторингу.

При цьому найбільшу кількість (понад 90 %) складала повідомлення про фінансові операції з готівкою, а також про фінансові операції осіб, щодо яких банками встановлено високий ризик відповідно до статті 15 Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення». Отже, застосування ризик-орієнтованого підходу до запобігання виникненню передумов щодо «відмивання» коштів є актуальним.

Внутрішній фінансовий моніторинг здійснюється суб'єктами первинного фінансового моніторингу як сукупність заходів з виявлення фінансових операцій, що підлягають внутрішньому моніторингу із застосуванням підходу, що базується на проведенні оцінки ризиків «відмивання» коштів та ідентифікації та верифікації клієнтів (господарюючих суб'єктів, зокрема, підприємництва).

Оцінка ризиків є обов'язковим елементом формування системи запобігання «відмиванню» коштів та фінансуванню тероризму.

За міжнародними стандартами FATF з боротьби з відмиванням коштів, фінансуванню тероризму і розповсюдженням зброї масового знищення (2012) [331] політика та координація в сфері протидії «відмиванню» коштів та фінансуванню тероризму у першій рекомендації (стандарту) стосується оцінки ризиків та застосування підходу, що ґрунтується на оцінці ризику. Необхідно оцінити, наскільки країна усвідомлює свої ризики «відмивання» коштів, а надалі формує національну політику та заходи з протидії цим діям. Оцінюється, якою мірою використовуються результати оцінки ризиків для обґрунтування підтримки застосування посиленних заходів для випадків високого ризику або спрощених заходів для випадків низького ризику. Відзначається роль саморегульованих (неприбуткових) організацій для виявлення ризиків «відмивання» коштів.

Щодо дії неприбуткових організацій виокремлено 8 рекомендацію FATF, де відзначено що країни мають звернути увагу на високу чутливість неприбуткових організацій до «відмивання» коштів і забезпечити в національній політиці те, щоб вони не використовувались законними юридичними особами (підприємцями) для покриття або приховування незаконного переведення коштів, призначених для «відмивання» коштів та фінансування терористичних організацій.

Основним критерієм також виступає ризик-орієнтований підхід, який відзначає, що не всі неприбуткові організації за своєю суттю є високо ризиковими (деякі можуть становити незначний ризик чи взагалі не нести собою ризик), визначити, яка підгрупа організацій підпадає під визначення FATF, щоб мати можливість вживати відповідних та ефективних заходів з усунення виявлених ризиків та періодично здійснювати їх оцінку через одержання нової інформації.

Суб'єкти господарювання співпрацюють з неприбутковими організаціями (їх асоціаціями, союзами, об'єднаннями), отже вони повинні вивчати та удосконалювати кращі практики для усунення ризиків та вразливостей до «відмивання» коштів та фінансування тероризму і таким чином захистити їх та сприяти неприбутковим організаціям у здійсненні операцій через регульовані фінансові канали для зниження ризиків їх діяльності.

Як приклад, у I півріччі 2018 року Держфінмоніторингом направлено до правоохоронних органів 32 узагальнених матеріали стосовно підозрілих операцій, проведених за участю неприбуткових організацій. У складі таких матеріалів передано 1 524 повідомлення про підозри, які здійснені за участю 83 неприбуткових організацій на загальну суму 1 418,4 млн. грн. [247]. Серед них 13 громадських організацій, 11 благодійних фондів (організацій), 40 житлово-будівельних кооперативів, об'єднань співвласників багатоквартирних будинків, два недержавних пенсійних фонди, 6 інших юридичних осіб, діяльність яких не передбачає одержання прибутку, 11 інших неприбуткових організацій.

Усе це свідчить про існуючий ризик можливої участі таких організацій у мережах «відмивання» коштів, фінансування тероризму та

предикатних злочинах, що їм передували, та вимагає додаткових заходів для посилення безпеки підприємницької діяльності та об'єднань підприємців.

Предикатними злочинами за вказаними поданнями були наступні статті КК України що стосувалися господарської діяльності: 191 – привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем; 192 – заподіяння майнової шкоди шляхом обману або зловживання довірою; 205 – фіктивне підприємництво; 210 – нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням; 212 – ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) та ін. [247].

З метою ефективного управління ризиком, враховуючи результати Національної оцінки ризиків та проведеного Комітетом MONEYVAL 5-го раунду оцінки національної системи протидії «відмиванню» коштів Держфінмоніторинг рекомендує неприбутковим організаціям здійснювати посилені заходи з ідентифікації осіб під час прийняття в учасники чи члени та вживати заходи щодо фінансового контролю.

Проведений аналіз свідчить про наявність ризиків незаконного використання неприбуткових організацій, які здійснюють господарську діяльність, але без одержання прибутку, для «відмивання» коштів або фінансування тероризму.

Прикладами ознак ризику є переказ коштів на користь юридичних осіб, діяльність яких не має спільних інтересів; використання для відкриття банківських рахунків третіх осіб за дорученням та ін. Зазначені ознаки не є вичерпними, а є лише індикаторами для подальшого більш детального аналізу діяльності неприбуткових організацій.

Проаналізована інформація свідчить, що такі організації можуть використовуватися безпосередньо з метою вчинення предикатного злочину та/або для «відмивання» коштів та/або фінансування тероризму, а також бути прикриттям для незаконної діяльності інших пов'язаних суб'єктів господарювання. Перевагою у використанні неприбуткових організацій у злочинних мережах є те, що порушники

можуть отримати подвійну вигоду із засобу здійснення незаконних дій і забезпечення прикриття своєї діяльності.

Це може відбуватися при привласненні, розтраті майна або заволодіння ним; фіктивному підприємстві; ухиленні від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів); незаконному збагаченні та ін.

Найбільш поширеними є наступні способи та ризики злочинного використання неприбуткових організацій: перенаправлення фінансових потоків; невідповідність діяльності заявленим цілям та ін.

Проведене дослідження спрямоване на запобігання випадкам незаконної діяльності або використання неприбуткових організацій, зокрема, об'єднань підприємців у протиправних цілях для «відмивання» коштів та фінансування тероризму.

2.3. Розвиток ризик-орієнтовного підходу у фінансовому моніторингу при здійсненні операцій з землею та об'єктами нерухомості

Оцінка ризику операцій з землею та об'єктами нерухомості є важливою складовою діяльності служб фінансового моніторингу в усьому світі, тому процес її удосконалення через застосування інноваційних підходів залишається актуальним для сучасного ринку фінансових послуг та організації фінансового моніторингу.

Р. Баранов у своїй дисертації [84] відзначив, що є приклади легалізації (відмивання) коштів через здійснення шахрайських операцій з землею та об'єктами нерухомості при купівлі-продажі землі або об'єктів нерухомості, інвестиціях у будівництво житла, незаконному набутті права власності на землю або нерухомість тощо.

Для легалізації коштів на ринку землі або нерухомого майна особи використовують різноманітні методи та інструменти, переважна більшість з яких можуть бути цілком легальними, але кошти мають ознаку незаконного походження.

Такі операції можуть мати міжнародний характер, що пояснюється не тільки розміром ринку, але й суттєвим зниженням ризику викриття.